

**ŞEYH AHMET el-BEDİRÎ el-HALLÂK, OSMANLI
TAŞRA HAYATINA İLİŞKİN OLAYLAR,
BERBER BEDİRÎ'NİN GÜNLÜĞÜ (1741-1762)
ÇEV. HASAN YÜKSEL, SİVAS 1993**

*Muhiddin TUŞ**

Son yıllarda Osmanlı Tarihi üzerine yapılan çalışmaların odağı, merkezî idare olmaktan çıkmış çevreye dağılmıştır. Bunlar çok çeşitli olmakla birlikte, daha ziyade sancak veya sancak merkezi olan şehirler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu araştırmalarda, Osmanlı Devlet merkezi ile ele alınan sancağın idarî münâsebetleri, sancaktaki ve sancak merkezi olan şehirdeki idarî organizasyonu ve burada yaşayan insanların sosyal, kültürel hayatları kaynakların ışığında tahlil edilmeye çalışılmaktadır.

Bu noktada, yukarıdaki değişmeye paralel olarak, Osmanlı Tarihi üzerine yapılan çalışmaların kullanılan kaynaklar bakımından da zenginleştiğini belirtmek yerinde olacaktır. Mesele, önceleri vakanüvistlerin/kroniklerin verdiği bilgiler çerçevesinde incelenirken, son yıllarda bu kalıpların dışına çıkarak modern tarih metodunun gerekleri olarak her türlü tarihi malzeme kaynak olarak kullanılarak ele alınmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde XVI. y.y.'da yapılan tahrirler neticesinde tutulan Tahrir Defterleri esas alınarak yapılan çalışmaların yanısıra, mahkemelerde kadıların tuttukları Şer'îye Sicillerinden hareketle yapılan incelemeler, Osmanlı Tarihi'nin bir çok hususunun aydınlatılmasında katkısı olmuş ve olmaya da devam edecektir. Ancak, Osmanlı Tarihi ile ilgili olarak son yıllarda meydana gelen bu konu ve kaynak zenginliğine rağmen, her ne kadar Batılı seyyahlara ait eserler mevcut ise de İslam dünyasında ve aynı zamanda Osmanlılar'da hatırat/günlük tutma alışkanlığının az olması -XIX. y.y. ikinci yarısı müstesna- sonucunda bu türden kaynakların eksikliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bir resmî görev-

* Dr. Cumhuriyet Üniversitesi Tarih Bölümü.

linin veya halktan birisinin yazdığı hatıratın ya da çeşitli olayların günü gününe tutulmuş kayıtlarına ait bir eserin kıymeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

İşte, yukarıda bahsedilen Berber Bedirî'nin Günlüğü'nde bu türden bir eserdir. Osmanlı Devletinin önemli bir şehri olan Şam'a ait ve 1741-1762 yıllarını ihtiva eden bir dönemdeki olayları günü gününe kaydeden Berber Bedirî'nin bu eserinin kıymetini ifade eden birçok özellikleri vardır. Öncelikle, Berber Bedirî, Şam'da cereyan eden olayların merkezinde yer almamıştır. Ne siyasî bir görevi vardır; ne de ekonomik çıkarları sözkonusudur. Berber Bedirî, sıradan birisi, yani bir berberdir. Bu sebeple, olayları dışarıdan, menfaat veya hissî duyguları karışmadan başka bir ifade ile cereyan eden olayları çarpıtmadan ancak görebildiği kadarıyla ele almıştır. Müellif, günlüğünü tuttuğu yıllar içinde, gerek merkezî yönetim ile ve gerekse taşradaki vali, mütesellim, kadı vb. birbirleriyle ve halkla olan münasebetlerin resmî ve pratik boyutunu ortaya koyacak nitelikte bilgiler vermiştir. Bu haliyle, çeşitli arşivlerde bulunan resmî evraklarda çizilen idarî prosedürün dışında gayr-ı resmî bir belgede, başka bir şekilde ifade edersek devletin resmî görevlilerinin haricinde biri tarafından kaleme alınmış bir eserde Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinin nasıl işlediği ortaya çıkarılmıştır.

Eser, yazıldıktan sonra bir tesadüf sonucu aydınlığa kavuşmuştur. Eserin bu macerasıyla eser üzerinde yapılan inceleme ve tercümelerine ait hikayesini eseri Türkçe'ye çeviren Hasan Yüksel, girişte bütün tereffuatıyla anlatmaktadır. Çevirmen ayrıca, eserin müellifi olan Şeyh Ahmet el-Bedirî el-Hallâk ile eseri düzeltmeler yaparak istinsah edip günyüzüne çıkmasına sebep olan Şeyh Mehmed Said el-Kasımî'nin hayatı hakkında bilgiler de vermektedir. Yine çevirmenin girişte verdiği bilgilere göre, eseri ilim dünyasıyla ilk defa tanıştıranın Dr. Ahmed İzzet Abdülkerim olduğunu; fakat bundan da önce çeşitli çalışmalarda bu eserden faydalandığını da öğreniyoruz. Dr. Ahmed İzzet Abdülkerim bu eserin sahip olduğu kıymetinden dolayı uzun yıllar süren çalışmalardan sonra bulunduğu üç nüshayı da karşılaştırarak 1959 senesinde tenkitli metin halinde neşretmiştir. Bu yayından sonra eser Batı dünyasının da ilgisini çekmiş ve George M. Haddad tarafından tanıtımı yapılmış; 1983 yılında da M. Mechioukhi tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir.

Bu eseri Türkçe'ye kazandıran H. Yüksel, önsözde, eseri bir değerlendirmeye tâbi tutmadığı gibi eserin dilinin sahip olduğu üslûbu bozmadığını yani müellifin edebî kimliğinin bulunmaması

dolayısıyla cümlelerdeki devriklği tercümede düzeltme yoluna gitmediğini de ifade etmektedir. Önsözde ve girişte yapılan bu açıklamalardan sonra mütercim, eserin metnine girmiştir. Metnin, günlük olarak tanzim edilmesinden dolayı alt bölümleri yoktur; içerisinde, yıllara ait başlıkları vardır.

Eserin sahip olduğu kıymeti ve olayları ele alış biçimini ortaya koymak için ona ait bazı örnekleri vermek yerinde olacaktır:

"Bu senenin [1156/1743] 25 Ramazan Salı günü, Şam halkı dükkanlarının kepenklerini indirdi. Eşraf, Defterdar Fethi Efendi'nin avânesinden olan ve kendisine el-Asfa denilen biri, Nakip es-Seyyid Ali Efendi'ye ve es-Seyyid Ali Efendi b. es-Şeyh Murat el-Kesih'e, Emevi Camii'nde sövmüş ve silah çekmişti. Ayanlar toplanıp bir divan kurarak, bu söven ve silah çeken adamın katline ve kanının heder edilmesine dair fetva çıkardılar" (s. 42).

"Bu 1157 senesinin başlangıcı, Muharrem ayının ilk günü olan Cumartesi gününe rastladı (15 Şubat 1744)". "Bugünlerde Tekke Şeyhi intihar etti ve yine bugünlerde fahişeler arttı. Gece olsun gündüz olsun, bu kötülüğün gizliliği ortadan kalktı" (s. 47).

"Bu senenin 24 Ramazan'ında Defterdar Fethi Efendi İstanbul'dan sevinç ve ferahlıkla geri döndü. İstanbul'da kendisine en ufak bir kötülük dokunmamıştı. Bunun sebebi ise, İstanbul'da, insanların gönlünü alan mallar dağıtmasından (verdiği rüşvetten) kaynaklanıyordu". "Halbuki, denildiğine göre, İstanbul'a gizlice girmişti; gizli ve aşikâr olarak bir çok mal dağıtmıştı (rüşvet vermişti). Padişah, Defterdar Fethi Efendi'yi isteyince, bir adamı, onun gibi giydirdiler ve Padişahın huzuruna çıkardılar". "Derhal öldürülmesini emretti ve öldürdüler ve Padişah sandı ki, bu Defterdar Fethi Efendi'dir" (s. 52).

"Bağdat valisi Ahmet Paşa ölünce, devlet Bağdat'a, Kör Mehmet Paşa'yı vali olarak atadı. Eski bir sadrazam idi. Bağdat'a atanınca yeniçeriler ondan ulûfelerini istediler. Onlara dedi ki, ulûfeleriniz yanımdadır. Yeniçeriler, yok dediler; senden önceki Ahmet Paşa, ulûfemizi kendi malından öderdi ve devletten bize ulûfe olarak gelen parayı alırdı, dediler. Paşa onlara dedi ki, yapmak zorundasın ve seslerini yükselterek Paşa'yı sıkıştırmaya başladılar" (s. 89).

"Sonra 1161 senesine girildi. Senenin ilk günü 1 Muharrem Salı günü (2 Ocak 1748) idi. Köylüler, delilerin gayrı makbul davranışları ve zulümleri yüzünden köylerini terk edip kaçtılar" (s. 91).

"Ertesi Cuma günü, Esat Paşa, bir divan kurdu. Bu divanda Şam'ın ulemâsını ve ayanlarını topladı. Onlara dedi ki, ben bu gece bir teftiş için yolculuğa (devre) çıkacağım; şehiri koruyun, kimse-nin kimseye zorbalık ve fenalık yapmasına müsaade etmeyin. Dedi-ler ki, ey efendimiz, biz öyle insanlarız ki, kimimiz âlim, kimimiz fakir ve kimimiz de müderrisiz. Bizim mesleğimiz ise, kitap oku-mak incelemektir. Paşa, onlara dedi ki, sizin ikrarınız budur, bu na-sıl oluyor ve hani sizler ayan idiniz? Dediler ki, hâşâ, Şam'ın ayan-ları kapıkullarıdır" (s. 95-96).

"Müverrih Ahmet el-Bedirî diyor ki; çarpışma alanına giden-lerle beraber ben de gittim. Her tarafın yerle bir olduğunu gördüm. Öldürülenlerin cesetleri oraya buraya serilmişti. Kapılar kırılmış, dükkanlar yağmalanmış, duvarlar yerle bir edilmişti" (s. 102).

"Bu senenin 8 Cemaziyelâhir'inde, pazara yeni mahsul getiril-di. Arpa ekmeğinin rıtlını 4 mısıryeye, beyazını da 6 mısıryeye sat-maya başladılar. Bir gün sonra bir tellal ortaya çıktı ve buğday ek-meğini 4 mısıryeye ve beyaz ekmeğinkini 6 mısıryeye satmalarını ilan etti. Fakirlér için bir şey değışmedi. Hergün yeni bir narh ilan ediliyordu". "11 Cemaziyelâhir Çarşamba günü, yeni mahsul buğ-day, pazara indi ve bir ğararı 45 kuruşa satılmaya başlandı; yeni mahsulün pazara inmesinden önce 52 kuruştı. Halk bağırıp çağır-dı ve bu duruma karşı çıkararak fırınları yağmaladılar. Sonra, sokaklar-da ekmeğın rıtlının 3 ve 4 mısırye olduğunu duyurdular. Dımışk halkının tümü, bu narh üzere satmaya başladı. Şehir halkı ferahladı ve şehri bir sevinç kapladı. Bu sırada, Şam valisi Esat Paşa"ya "bu haber ulaşınca, fena halde sinirlendi. "Adamlarını yanına alıp, şeh-rin sokaklarında dolaşarak, ekmekçilerin, ekmeğın rıtlını 6 mısırye-den ve siyah ekmeğinkini de 4 mısıryeden aşağı satmamaları husu-sunda, kendilerini uyarmalarını, emretti" (s. 109).

Yukarıdaki eserde, örneklerini verdiğimiz üzere benzeri şekil-de yer alan diğér olaylar, Osmanlı Devleti'nin bir eyalet merkezi olan Şam'ın, siyasî, sosyal, dinî ve ekonomik bir çok yönlerinin ay-dınlatılmasına yardımcı olacaktır. Bunun yanısıra, diğér eyaletlerle karşılaştırma yapacak ve oradaki olaylara, sisteme emsal teşkil et-mesi bakımından da, bu şekilde ayrıntılı bilgileri ihtiva eden bir ör-neğın bulunması araştırmacılar için büyük bir kolaylık olacaktır. Bu tür eserlerin, tercüme edilerek günümüz araştırmacılarının kullanımına sunulması büyük bir hizmettir. Bu sebeple, bu eseri dilimize ka-zandıran Hasan Yüksel'i tebrik ederiz.